

НАВЧАННЯ БЕЗ УЧИТЕЛІВ. ІЛЮЗІЇ ЧИ ПЕРСПЕКТИВИ?

Житня Д. П.

У цій статті я хочу написати про важливість нових підходів у процесі навчання, які змінюють погляд на роль учителя в ньому, переносять акцент на інші функції вчителя та інші його завдання. На прикладі розробок наших спеціалістів ви зможете прослідкувати, як нові методи навчання забезпечують реалізацію вчительської ролі, викреслюючи неї стандарти, які, напевне, вже стали ілюзорними й неефективними.

Не секрет, що послуги навчання, до яких учні нині мають доступ, не завжди відповідають їх потребам. До речі, на жаль, самі «замовники» освітнього процесу не завжди знають, що ж саме вимагати від навчання. «Не подобається, як вчать у школі», «Не влаштовує система навчання», «Не вдоволені рівнем знань своєї дитини» — можна почути не в перший раз. Якщо узагальнити «претензії» до сучасної системи освіти, то виявляться такі положення:

- у процесі навчання надаються знання, які часто не відповідають запитам процесу (уміти застосовувати знання в діяльності, бути адаптованим до умов навколишнього світу тощо). Те, чому навчають, впливає з певного «потрібно», певної програми, і це «потрібно» набуває досить волонтаристського характеру;
- не забезпечується загальне навчання системних технологій і способів самостійно діяти й самостійно навчатися;
- не надається підвищена увага саме процесу формування вмінь і навичок — результат перевіряється постфактум, а оцінка не дає можливості вдосконалити його, оскільки є вердиктом, а не прапорцем «Зверніть увагу!»;
- процес навчання загалом підлаштований під «середнього учня», його темп просування і закономірності засвоєння ним знань. Отже, стратегія навчання «проблемних» й обдарованих учнів, учнів з різними здібностями до навчання й особливостями засвоєння частіше за все «підбивається» під загальну норму, що не відповідає потребам таких учнів.

Що можна змінити конкретно? — і це питання виявляється складним, оскільки важко пояснити, що саме потрібно змінювати, що саме не влаштовує, що конкретно повинно бути в ідеалі.

Можемо запропонувати свою думку з цього приводу. Є декілька моментів, які б могли змінити підхід до навчання, необхідно просто їх зрозуміти.

По-перше, чим на сьогодні є процес навчання? Це загалом певний проміжок часу, у який учневі надається послуга формування знань, і надається вчителем, тобто людиною, що якраз покликана для того, щоб здійснити передачу «замовникові» товару (тобто знання) у такій-то кількості, такої-то ваги, узагалі — такого-то сорту. Це те, що знадобиться як не у житті, то на екзамені точно. Водночас учитель дає інформацію, найбільш близьку для нього самого, перевірену часом, серцем і т. д. Плюс підключається особисте трактування, харизма, інтерпретація. Виходить, що учень не має повної можливості самому доторкнутися до знань, обрати те, що йому до вподоби, спробувати самому «на смак» навчання,

і вчитель обирає для нього «на свій смак», а скоріше, відповідно до встановлених вимог до процесу навчання. Уявімо тепер, що у процесі навчання є лише знання й учень. Без посередників. Учителя не існує. Є лише «провідник», якого учневі навіть не обов'язково бачити чи чути. Цей провідник вказує на місця, де можна отримати знання, але не вказує конкретно, що можна в цих місцях знайти, які джерела інформації, які точки зору. Учень (а назвемо його краще *студентом*, від англ. study — навчатися, порівняйте поняття «навчатися» і «вчити») сам шукає те, що йому необхідно, має змогу доторкнутися до інформації безпосередньо й обрати для себе найбільш прийнятну, не обмежувати себе вимогами, хоча й не нехтувати ними. *Провідник* підключається до процесу навчання лише в тому випадку, коли з'являються труднощі і необхідно показати «нові місця знань», у яких знайдуться відповіді. Зауважте, відповідь студент знаходить сам, і від цього значущість отриманих знань виростає в кілька разів, ніж якби відповідь сказав учитель.

По-друге, як організоване навчання? Є етапи надання знань, тренування вмінь їх застосування і контролю якості засвоєння. Як це, наприклад, відбувається у школі? На етапі засвоєння знань вчитель доносить до учнів необхідну інформацію + учні ще як домашнє завдання читають параграфи підручників. На етапі тренування вони здійснюють певні вправи, розв'язують задачі тощо. Контроль якості засвоєння реалізується екзаменами, заліками і т. п. Після цього учень отримує оцінку, і, якщо це не 0 (що буває дуже рідко) — переходить до наступної теми. Але задумайтесь, якщо в дитини навіть оцінка «4» (або 8–9 балів) — чи можна сказати, що він засвоїв тему? Справа ускладнюється ще й тим, що в учителя учнів не один і не два, а в кращому випадку — півтора десятки, а найчастіше — три, і проконтролювати кожного просто неможливо. Якщо ж це репетитор, він може більше звертати увагу на прогалини в знаннях учня, його проблеми, проте мало в кого є готовий і, що найголовніше — дієвий засіб для запобігання цих прогалин. До того ж репетитор усе таки залишається вчителем, без якого процес навчання здається неможливим, адже платимо ми як раз за репетитора, а не за знання, як такі, інакше ми могли б і самі їх отримати. До речі, може, це вже не так й ілюзорно?

Ми, у нашому центрі «Новий репетитор» спробували підтвердити цю думку практично. І у нашій діяльності з'явилося багато цікавих і нетипових нововведень, які дозволяють зробити навчання цікавим і захоплюючим. Принаймні до цієї мети ми завжди прагнемо, розробляючи все нові і нові підходи до навчання. Про один з них мені хотілося б розповісти детальніше. Він успішно може реалізовуватися вже після прочитан-

ня вами цієї статті — дистанційно. І це буде ще одним підтвердженням того факту, що навчання не потребує *вчителя* (у класичному розумінні), і *студент* має можливість доступу до знань без посередників.

Ефективним засобом його знайомства з матеріалом, і не лише знайомства, а й максимального засвоєння матеріалу, ми обрали форму *контрольного листа*. Це такий навчальний матеріал, в якому поєднується викладання теорії, засвоєння її за допомогою завдань різного рівня складності, контроль засвоєння обох типів. При цьому викладання матеріалу здійснюється згідно індивідуального плану навчання студента, який попередньо розроблюється тьюторами на основі запиту користувача, рівня знань різних блоків предмету, психологічного портрета студента, що включає інформацію про його мотивацію, здібності до навчання, особливості мисленневих процесів.

Охарактеризуємо особливості контрольного листа як форми процесу навчання.

1. У контрольному листі (КЛ) навчальний матеріал викладається найменшими значущими одиницями — квантами знань, і після кожного блоку теорії одразу йде блок завдань на її засвоєння. Тобто студент не прочитає весь параграф за раз, а має змогу розібратися з матеріалом поступово й одразу застосовувати його у практичних завданнях.

Контрольний лист з української мови

Тема. Місце стилістики та лінгвістики тексту серед інших розділів мовознавства. Текст. Стилї і типи мовлення.

Сьогодні ми розглянемо такі розділи науки про мову, як стилістика та лінгвістика тексту. Почнемо з того, що з'ясуємо, що ж вони вивчають.

Лінгвістика тексту — це розділ науки про мову, що вивчає зміст і будову (структуру) тексту. Тобто предмет вивчення лінгвістики тексту — текст та його різновиди.

Стилїстика — розділ науки про мову, що вивчає стилї мовлення, тобто типи текстів, які використовуються для здійснення спілкування у певній сфері життя. Предмет вивчення стилїстики — *теж* текст, але з погляду можливості його застосовувати у якійсь сфері життя.

Як бачимо, основним поняттям, з яким ми матимемо сьогодні справу — це текст. Текст — це висловлювання, що складається з двох чи більше речень, які пов'язані за змістом та висловлюють якусь спільну думку. Ознаками тексту є також послідовність викладу матеріалу, логічна повнота і завершеність викладу.

Завдання 1

2. Викладення теоретичного матеріалу в КЛ урізноманітнене, студентові надаються декілька джерел інформації, різних за змістом, стилістикою, формою. Сюди можуть включатися підручники, енциклопедії, аудіо- та відеоресурси, опорні конспекти, таблиці, схеми тощо. Принцип — надати можливість вибору джерел інформації.

Більш поглиблено (посилання на тему з підручника).

Профільний рівень.

• Семенюк Г.Ф., Ткачук М.П., Слоньовська О.В., Гром'як Р.Т., Вашків Л.П., Плетенчук Н.С. Українська мова. — К.: Видавництво «Освіта» — С. (номер сторінки)

• Плющ М.Я., Тихоша В.І., Караман С.О., Караман О.В. Українська мова. — К.: Видавництво «Освіта» — С. ... *Академічний рівень.*

• Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. Українська мова. — К.: Видавництво «Зодіак-ЕКО» — С. ...

Стандартний рівень

• Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова. — К.: Видавництво «Генеза» — С. ...

3. В КЛ здійснюється постійний контроль за засвоєнням знань, тому теорія і практичні блоки невіддільні один від одного і, не підтвердивши засвоєння теорії практичним її застосуванням у завданнях, не відбувається переходу до наступної теми.

Завдання 1

— серед поданих прикладів знайдіть тексти та поставте навпроти них галочку;

— зробіть замальовку, у якій покажіть, що вивчають стилїстика та лінгвістика тексту, у чому відмінність між предметами їх вивчення

1. Бальні танці – різновид парних танців, упорядкованих та кодифікованих для спортивних змагань. Спортивні танці визнаються Міжнародним олімпійським комітетом у якості кандидата в олімпійські види спорту. Поряд із спортивним аспектом бальні танці мають також соціальне значення, оскільки їх танцюють у всьому світі для розваги й задоволення і широко використовують в сценічному мистецтві: в театрі, кіно, на телебаченні

2. Термін бальні танці походить від слова бал, яке, у свою чергу, походить від латинського ballare, що означає танцювати

3. Міжнародні змагання з бальних танців поділяються на дві програми: стандартну і латиноамериканську. Якщо тобі подобається футбол, ти можеш займатися ним професійно. Взимку діти люблять кататися на лижах і ковзанах. До кожної програми бальних танців входять по п'ять танців: вальс, віденський вальс, фокстрот, квікстеп та танго до стандартної програми; самба, румба, ча-ча-ча, пасодобль та джайв до латиноамериканської програми

4. Контроль засвоєння знань можна розділити на 2 типи: контроль під час навчання, коли контролюється тренування навичок і застосування знань (реалізується за допомогою завдань різних форм і рівнів) і контроль після проведеного навчання — для оцінки якості засвоєння, це перевірка знань (реалізується за допомогою різних форм контролю якості, тестів, екзаменів).

5. У студента завжди є можливість звернутися до фахівців, провідники, які здійснюють контроль якості навчання, можуть надати кваліфіковані консультації, допомогти у розробці індивідуальної програми навчання, підлаштувати навчальні матеріали згідно індивідуальної програми, слідкувати за просуванням учня, з'ясувати тенденції і причини невстигання або успіху тощо. Самому учневі важко об'єктивно і раціонально виконати всі ці задачі. Крім того, такі провідники, які в системі ДН називаються тьюторами, обізнані у вимогах МОН до навчання, орієнтуються у новинах освіти і можуть спрямувати навчання так, щоб воно було, з одного боку, індивідуально-зорієнтоване, а з іншого — підлаштоване під вимоги МОН. Проте вони так само не дають відкритих відповідей, а лише вказують, де їх можна знайти, і допомагають спрямувати процес навчання, підлаштовуючи навчальний матеріал під індивідуальні особливості сприймання студента.

6. Блок завдань для тренування навичок і застосування знань формується на законах послідовного засвоєння знань: завдання на впізнавання матеріалу, що вивчається, на наведення прикладу, приведення точних відповідей, виправлення помилок і хибної інформації, завдання на судження, завдання на створення нових навчальних одиниць. Завдання подаються саме у такій послідовності, починаючи з найпростішого, завершуючи обов'язковим підтвердженням застосування на практиці. Основна мета таких завдань — допомогти студенту зорієнтуватися у навчальному

матеріалі і зрозуміти, де він може використовувати отриману інформацію в житті.

Контрольний лист з біології	
<p>Тема. Черепно-мозкові нерви Теорія... (посилання на джерела) Завдання: розглянь опорний конспект теми і спробуй сказати, за що відповідає кожна пара черепно-мозкових нервів (рис. 1).</p>	
<p>Завдання 1</p> <ul style="list-style-type: none"> •зробіть так, щоб Ваш мозок послав сигнал шостою парою черепно-мозкових нервів. •зробіть так, щоб Ваш мозок послав сигнал сьомою парою черепно-мозкових нервів. •зробіть так, щоб Ваш мозок послав сигнал одинадцятою парою черепно-мозкових нервів. •зробіть так, щоб Ваш мозок послав сигнал дванадцятою парою черепно-мозкових нервів. <p>Запишіть, що Ви робили, і що вийшло в результаті.</p>	
<p>Завдання 2</p> <ul style="list-style-type: none"> •зробіть щось, що репетитор сприйме своєю другою парою черепно-мозкових нервів •зробіть щось, що репетитор сприйме своєю п'ятою парою черепно-мозкових нервів. •зробіть щось, що репетитор сприйме своєю восьмою парою черепно-мозкових нервів. <p>Запишіть, що Ви робили, і що вийшло в результаті.</p>	
<p>Завдання 3</p> <p>Кажуть, що русалки можуть до смерті залоскотати хлопців. Скажіть, завдяки чому декілька хвилин інтенсивного лоскоту можуть убити людину?</p>	
<p>Завдання 4</p> <p>З якими саме частинами тіла з'єднує головний мозок кожна із пар черепно-мозкових нервів? Що буде продуктом?</p>	

7. Кожне завдання передбачає створення певного навчального продукту — тобто якогось результату, що буде мати цінність для нього і для оточуючих. Це може бути розв'язана задача, складена таблиця, намальований опорний конспект, есе з викладеними думками на певне запитання тощо. Такий підхід забезпечує реалізацію продуктивного навчання, таким чином, найголовнішим виробником навчання є сам студент — одну одиницю навчального матеріалу він створює декілька продуктів, і це повинно високо оцінюватися.

Отже, форма контрольного листа дозволяє студентів просуватися у процесі навчання загалом самому, у ко-

мфортному для нього темпі, і при цьому максимально ефективно засвоювати навчальний матеріал, отримувати навички навчатися самому, шукати необхідну інформацію і знаходити відповідь, здійснювати вибір між різними джерелами знань, самому робити відкриття. Маю сміливість стверджувати, що у дистанційному навчанні використання КЛ набагато дієвіше, ніж будь-які інші засоби. Студент отримує вже готовий набір інструментів, з якими потрібно працювати. Використовуючи посилення на навчальні матеріали, зазначені в КЛ, виконуючи крок за кроком завдання на засвоєння з КЛ, проходячи тести на дану тему, студент може надіслати свою роботу на надану адресу електронної пошти, і через певний час отримати коментарі й рекомендації спеціалістів, а також новий КЛ, якщо даний був успішно пройдений і засвоєний. Більш детально застосування КЛ у дистанційному навчанні описано у [5].

Проходження КЛ може відбуватися і в режимі реального часу, коли тьютор (провідник у навчанні) і студент працюють в електронній системі одночасно, і тьютор може бачити поступове здійснення кожного пункту завдань й одразу коментувати, коректувати індивідуальний маршрут навчання студента, додавати нових завдань, утверджувати засвоєння кожного блоку, допускати до наступного. Однак, таке навчання може тривати недовго — загалом не більше години, оскільки виникають зрозумілі труднощі: неможливість зробити паузу, незручність спілкування, необхідність тьюторові невідривно слідкувати за проходженням КЛ студентом.

КЛ — лише одна із сходинок на шляху реорганізації процесу навчання у цікаве і захоплююче заняття, яке сприймалося б студентами не як нудна зобов'язанка, а як потреба і можливість проявити свої здібності, досягти успіху, стати успішною людиною і легко пристосуватися до світу, який весь час усе швидше і швидше змінюється. На цьому шляху ми робимо все більше відкриттів, удосконалюємося і застосовуємо нові незвичні й неординарні засоби зацікавити до навчання, забезпечити якісні і довгостроковість отриманих знань.

Висновок. Отже, зауважимо, що зміна підходів до організації навчання, не тільки може підвищити його ефективність, але й суттєво змінює функції і роль учителя. Центр ваги роботи викладача переноситься на розроблення індивідуальних маршрутів навчання і вказівників на цьому шляху. А це завдання не менш складне і важливе, рівно як і довгострокове, адже можна вести дитину за руку в темряві, а можна розставити на її шляху ліхтарі — вона буде шукати шлях сама, це буде довше, але це буде її шлях, який вона пройде цілісно і повністю.

Література

1. *Александр Андреев.* Роль преподавателя в среде eLearn. — <http://www.e-learning.by/Article/roleTutor/ELearning.html>.
2. *Кашерова Алла.* Роли Учителя: тьютор и фасилитатор. — <http://psy.1september.ru/articlef.php?ID= 200700115>.
3. *Петрова Г.И.* Педагог-тьютор — новая профессия в сфере образования // Тьюторские практики в России. Сопровождение индивидуальных образовательных программ. Альманах. — Томск, 2009.
4. *Коновва Н.Г., Корнеева Т.Б.* Специфика тьюторского сопровождения при организации дистанционного образования школьников. — <http://www.thetutor.ru/distance/article003.html>.
5. *Богачков Ю.М., Ухань П.С., Новиков Ю.Л.* Дистанційне навчання школярів — можливості та проблеми // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2011. — №2.